

UČITELJSKI TOVARIŠ.

Glasilo

„Slovenskega učiteljskega društva v Ljubljani“.

Izjavatelj in urednik:

Andrej Žumer,

nadučitelj in c. kr. okrajni šolski nadzornik.

Št. 4.

Ljubljana, 16. svečana 1891.

XXXI. leto.

Vsebina: Prof. Fr. Orožen — Ljubljana: O zemljepisnem pouku. — Lj. Stiasny — Kamnik: Podobice v abecedniku. — Marija Šere — Domžale: Pletenje ali kvačkanje? — Ivo Trošt — Razdrto: Praktična obravnava pesnice „Skopulja“. — J. Marn: Knjiga Slovenska. — Ukazi in odredbe šolskih oblastev. — Književnost. — Listek. — Naši dopisi: Z Blok — Društveni vestnik. — Uradni razpisi učiteljskih služeb. — Listnica uredništva.

O zemljepisnem pouku.

XIII. Čitanje zemljevidov.

Početnemu pouku v zemljepisu nima služiti nikaka učna knjiga, katera se rabi samo v višjih razredih in še tam ne sme poglavitna biti. Učna knjiga zapopadi to, česar ne moremo čitati z zemljevida. Ona ne ponavlja ampak samo dopolnjuje na zemljevidu naznačene posebnosti. V večji meri nego vsaka učna knjiga služi zemljevid zemljepisnemu znanju učencev v podlago. Zemljevid ali načrt vtisne se mnogo laže in trdneje spominu nego še tako lep popis ter nam podaja jasnejšo sliko; kajti po popisu moramo si še napraviti sliko, katera pa ne more biti popolna. Z malo črtami dá se marsikateri zemljepisni predmet bolje predočiti nego z daljšim popisom. Brez zemljevida ni mogoče poučevati zemljepisa, tak pouk bil bi ničev.

Do zadnjih let poučevalo se je na mnogih šolah ravno zemljepisanstvo na-

pačno in temu nedostatku pripisovati je mali uspeh na tem polji. Učenci so dostikrat znali imena gorá, rek, mest itd., ne da bi tudi znali, kje so ti predmetje, ker jih niso pri pouku poiskali na zemljevidu. Učenec mora ležó krajev, gorá in rek, smer in sploh vse krajepisne posebnosti pred vsem poiskati na svojem in na nastenskem zemljevidu in potem dodaj še učitelj svoje opazke, zgodovinske posebnosti in kraja popis. Po zemljevidu zavedamo se popolnoma v poznatih krajih, a zemljevid nam dá pravi pojem tudi o tujih krajih.

Nazorni pouk v zemljepisu doseže v prvi vrsti, da se nauči učenec čitati in razumevati zemljevid. Povedali smo že dosedaj marsikaj o tem, kako se dá to doseči. Omenili smo tudi že pripomočke, katere pa ima le malo šol; a učiteljeva brižnost in spretnost bode pripravila za malo novcev do sedaj omenjena najvaž-

nejša učila. Ne samo pedagogika tudi zdrav razum že zahteva, da se uči zemljevida čitanje in razumevanje na načrtu ali zemljevidu domačega kraja, katerega učenec že večinoma pozna iz lastnega opazovanja. Tako se bode učencu in učitelju olajšalo delo. Samo v slučajih, da nima učitelj zemljevida šolskega okoliša ali okraja, poučuj na podlagi zemljevida dotične kronovine čitanje in razumevanje zemljevidov, kar pa bode zdatno težavneje nego po prej omenjenem načinu.

Že prvokrat, ko učitelj pokaže učencem zemljevid, opozori naj jih, da bi moral zemljevid vodoravno pred njimi ležati. Ker pa je navadno nastenski zemljevid v to svrhu prevelik in zahteva na tleh preveč prostora, storimo to laže z manjšim zemljevidom. Tako se nam predstavlja okoliša ali dežele slika, kakor jo bi videli, ako bi gledali na vsako točko z velike višine v zraku, sedeči v kakem zrakoplavu (balonu), in ne od strani. Pri tem pogledu s „ptičje perspektive“ vidimo vse očitne predmete, ker nam jih ne zakrivajo druge stvari. Radi velike pomanjšatve na zemljevidih tudi ne morejo biti na teh zaznamovane prirodnih predmetov slike. Posledica je bila, da so se polagoma izcimila za zemljevide posebna običajna znamenja, katerih pomen treba poznati pri čitanji in razumevanji zemljevidov. Važno je, da si otroci to dobro predočijo in poznajo najnavadnejša „konvencionalna znamenja“.

Ne manj znamenito pri vsakem zemljevidu je njega merilo. Govorili smo o tem že pri šolske sobe narisu in znano je, da imajo o merilu ne samo otroci ampak mnogokrat tudi odrasli napačne pojmove. Učitelj naj dá sprva po učencih zmeriti posameznih krajev in točk oddaljenost od šolskega mesta in naj jih tako privadi, da bodo spoznali posameznih točk istinito oddaljenost tudi na zemljevidu, kjer je naznačeno merilo. N. pr. pri merilu 1:100.000 je 1 m (na zemljevidu) = 100.000 m. ali 100 km (v prirodi). Potem

takem je 1 cm (10 mm) = 1 km. Otroci bodo radi merili na zemljevidu. Koristno bode tudi, da se privadijo učenci oddaljenosti posameznih točk ceniti po času, katerega hodi odrasel človek od jednega kraja do drugega. Tu bodedo vzeli za 1 km ne pretirane hoje 12 minut. Otrok sicer ne prehodi 1 km v tem času, a ker ima zemljepisni pouk praktičen namen, služilo bode to otroku v poznejših letih, ko dorase.

Doslej smo se ozirali pri merilu le na dolgost. Opozoriti pa je treba otroke posebno na to, da je n. pr. pri merilu 1:150.000 (katere merilo ima zemljevid Bauerjev: vojvodstvo Kranjsko) narisana dežela 150.000 × 150.000 v istini večja nego zemljevid, kar se je tudi že prej omenilo. Opozoriti pa moram, da je ravno pri Bauerjevem nastenskem zemljevidu Kranjske na dotični črti popolnoma napačno naznačeno merilo. Pri tem merilu bi moral pravilno biti 1 cm = 1,5 km; a črta, katera nam kaže merilo, ima približno 1 cm = 0,7 km, kar je več nego dvostroko preveliko. Ta hiba mora se tedaj popraviti v naznačenem zmislu. 1 cm = 1,5 km.

Največ težav prouzroči otrokom risanje gorovja in sploh bolj vzvišenih točk na zemljevidu. Zemljevid mora nam tudi predočiti, kako se tla tu vzdigujejo, tam zopet znižujejo. Kakor smo videli, dá se to vsaj deloma doseči s preznim načrtom ali profilom. Mislimo si goro v tej ali onej meri z dolgim nožem prerezano in odstranimo jedno polovico, tako dobimo „prerezni načrt“. Ako hočemo narisati prezní načrt, treba zmeriti višine in globine ter zvezati dotične točke. Profil nam pa kaže topografične razmere samo za ozko progo, katere prereže, kar nam pa ne zadostuje. Tudi če bi še toliko profilov narisali, bila bi slika nepopolna in vendar je prav važno, da spoznamo natanko na zemlje-

vidu, kako se tla vzdigujejo in znižujejo. V to svrhu se uporabi na zemljevidih za risanje gorovja črtkanje (Schraffierung)

in mnogo redkeje odtemnjava (Schummerung).

Prof. Fr. Orožen — Ljubljana.

Podobice v abecedniku.

II. U — ura.

1. Pripovedovanje.

Petelin.

V času, ko še ljudje niso imeli ur, živela je neka marljiva gospodinja, katera je imela dve leni dekli. Vstala je vsako jutro, kakor hitro je petelin v prvič zapel. Ko je pa zapel v drugič, zbudila je dekli. Deklarna zgodnje vstajanje ne dopade. Jezita se nad petelinom in pravita: „Da bi tega petelina ne bilo, lahko bi dlje časa spali“. Nekega dne primeta petelina in ga zadavita. Ta hudobija sicer ni postala očita, vendar deklarna ni prinesla nobenega dobička. Gospodinja je bila namreč stara in se je vedno zgodaj zbudila. Ker ni bilo petelina, ni vedela koliko je ura. Zategadelj je svoji dekli odsihdob še bolj zgodaj budila nego poprej, časi celo o polnoči. Sedaj se dekli kesata svojega dejanja, kupita petelina ter ga podarita gospodinjji.

S časom pa sta bili veseli, da sta se navadili zgodaj vstajati in pridno delati.

Pouk. Oče pravijo, da gre po noči ura hitreje, kakor po dnevi, babica pa trdi ravno narobe, da so po noči ure dolge. Mati pa rečejo, da malokrat slišijo uro iti. Kdo ve, kako je to? Kdo ve pravo? Pridni ljudje hodijo „s kokošimi“ spat, a vstajajo rano, ker dobro vedo, da je rana ura zlata ura. Kdor rano vstaja, temu kruha ostaja, a kdor rad poleži, tega rada glava boli. Dekli sta vstajali, ko je petelin v drugič zapel, a ko sta ga zadavili, pa večkrat že o polnoči. Zapomnite si torej:

Kdor malega ne potrpi,
Še večje zlo ga v pest dobi.

2. Nazorni nauk.

Hočem vam povedati zopet jedno uganko, a vi jo poskušajte rešiti!

Kaj stvar na steni je, kdo ve?
Ki vedno bije brez roke
In iti, biti ne prestane,
A vendar z mesta se ne gane.

Poglejmo, kaj to pomeni. Pomislite, kaj visi pri vas doma na steni! (Podoba, zrcalo, ura). Ta reč bije. Ali bije zrcalo, podoba, ura? Ali gre zrcalo, podoba, ura? Na čem vidiš, da gre ura? Ali tudi slišiš, da gre ura?

Pokaže se stenska ura. Ura ima dve strani — sprednjo in zadnjo stran. Pod steklom je ploščica s številkami, nad to ploščico pa dva kazalca, ki kažeta čas. Krajši kazalec kaže ure. Kateri kazalec gre hitreje? Kdo pozna številke na uri in kdo jih zna brati? Koliko je sedaj ura? Koliko pa sedaj? Kadar greste zjutraj v šolo je kazalec tu, popoldan pa tu. Kdaj obedujete? Kdaj mine dopoldanski pouk? V uri so kolesa. Ura se navije.

Povedati vam hočem še jedno uganko?

Brez roke in noge bije, hiti,
V žepu tiči, na steni visi.

Brez roke in noge bije, hiti, na steni visi, kaj je to? Ali tiči tudi v žepu? Ta ura je žepna ura. Recite tako? Kako pravimo uram, ki visé na steni?

3. Poiskavanje glasu.

Kje je imela Rozika večkrat iglo. (V „stih“ je imela iglo). Kakšen je bil veliki pes? (Hud.) Reci: Pes je hud! Kaj si ti? (Učenec.) Kaj delaš v šoli? (Poslušam.) Reci: Učenec posluša!

Učitelj uči; krdar krdar; čuvaj čuva;
Jurij se umiva. Urh ima uzdo.